

Odamızın düzenlediği "Teknik Dil" konulu açık oturum 24 Ocak 1975 günü yapıldı.

Dr. Yurdakul Ceyhun'un yönettiği açık oturuma Türk Dil Kurumu eski Terim Kolu Başkanı Hikmet Dizdaroğlu, Hacettepe Üniversitesi Bilgi İşlem Merkezinden Aydın Koksall ve ODTÜ Elektrik Mühendisliği bölümünden Dr. Güney Gönenç katıldılar. Aşağıda bu oturumda yapılan konuşma ve tartışmaların bir özetini veriyoruz.

Güney Gönenç, "Ülkemizde teknik dil diye bir sorun var mı?" sorusunu ortaya koyarak konuşmasına başladı; Teknik dilin herşeyden önce bilimsel ve teknik alanda bir iletişim aracı olduğunu, bu niteliğiyle de çok önemli bir görevi olduğunu belirtti. Gönenç şöyle devam etti:

Bu alanda yabancı terimlerin ortaya çıkardığı kargaşayı bir kaç örnek vererek saptamak olanağı vardır. 1973 TBTK Bilimsel Kongresine sunulmuş iki tebliğin baş-

lıklarını örnek verelim: "*Bacillus anthracisin proteolitik olmayan, avirulan, kapsülsüz mutant susu ile hazırlanmış saponinli ve aluminium hidroksiti! aşılmanın dayanma müddetleri ve bağıklık sürelerinin tayini*", "*Abort olmuş bir kuzudan izole edilmiş bir virüs üzerinde araştırmalar*". Kendi mühendislik dalımızdan birkaç örnek olarak şu birkaç terimi sayabiliriz: "*Muayyen frekans (= ara frekans), pentagrit, feyding, padder*". Örnekleri çoğaltmak gereksiz. Teknik dilde gittikçe büyük boyutlara ulaşan bu kargaşa, çözüm bekleyen bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bugün bilimsel ya da teknik bir konuda 5-6 sayfalık bir araştırma makalesi yazan herkes yazısına bir de sözlük eklemek zorunda kalmaktadır.

Bu sorun nasıl çözülebilir? Bu konuda, genellikle iki görüş var, "uluslararası" görüş ve ulusalcı görüş. Birinci görüşe göre teknik dil uluslararası

teknik dil

açık oturumlar

niteliktedir, bu bakımdan, teknik terimlerin Türkçelerinin bulunması gibi bir sorun olmaz, **örneğin tranzistor, tiris-tor** gibi terimlere karşılık aramak gereksizdir. Bu görüşün yanlışlığı açıktır, çünkü teknolojinin hızla gelişmesi sonucunda başka dillerde yoğun biçimde terimler üremektedir ve bunların Türkçeye olduğu gibi alınması söz konusu olamaz. Örneğin şu bir kaç terimi gözünüze alalım: *automata, back-ground no ise, pie crust effect, artificial intelligence, raster, flou-chart, update*. Kaldı ki pek çok terim çeşitli batı dillerinde farklıdır; *computer/ordinateur, semiconductor/halbleiter, set-clear/setz-rücksetz* gibi. Bu örneklerden de görülebileceği gibi teknik dil gündelik dilden soyutlanamaz, onunla içice bir niteliği vardır.

Bu sorunu kim çözmelidir? Doğaldır ki sorun yalnız dilcilerin çözebileceği bir sorun değildir, yalnızca teknik elemanlarca da çözülemez. Bu iki kesimin yaratıcı işbirliği gereklidir. Çözüm bulmada dil sevgisi ve bilinci gereklidir, ana bu yetmez, dil bilgisine kesin gerek vardır. Dilimizin olanakları terimlerin saptanması için yeterlidir. Bunun örneklerini, bugün kesinlikle tutunmuş gerilini, akım, odak, mercek, akkor, düğüm, üreteç, direnç, kırılma, kırınma, genlik, birim, boyut, seçici, sayıcı, önseçici gibi terimlerde görüyoruz. Buna karşılık kimi zaman kullanıldığı görülen bazı terimler bu alanda kötü örnekleri oluşturmaktadır, tüyunlamak, tüyüp geyci, simülasyon, emercensi gibi.

Hikmet Dizdaroğlu aslında dildeki her sözcüğün bir terim olduğunu belirterek konuşmasına başladı (Örneğin *masa* sözcüğü ağaç-ışleri teknolojisinin bir terimidir). II. Dünya Savaşında Fransızcaya 20 000 Anglosakson kökenli sözcüğün girmesiyle Fransa'da devlet tarafından bu konuda büyük bir seferberliğin başlatıldığını belirten Dizdaroğlu, Fransız yetkililerinin

tecrübelerinden yararlanmak için Türk Dil Kurumuna başvurmuş olduğunu belirtti. Dizdaroğlu konuşmasını şöyle sürdürdü: Terimler konusunda Fransa'da bir "Terim Bankası" kurulmuştur. Kullanılan, bulunan, önerilen bütün terimler bu bankada ilgililerin yararlanmasına sunulmaktadır. Bizde de bu tür bir çalışmaya gidilmesi gereklidir. Türk Dil Kurumu bu konuda teknik ve bilim adamlarıyla işbirliği yaparak birçok terim sözlüğü hazırlamıştır, bu konuda çalışmalar hızla ilerlemektedir. Şimdiye kadar yayınlanmış terim sözlüklerine örnek olarak Aydınlatma, Yerbilim, Gökbilim, Metalbilim, Tarih, Dilbilgisi terimleri sözlüklerini sayabiliriz. Dilciler, kendi başlarına teknik terim yaratamazlar; önerilerin, isteklerin teknik adamlardan gelmesi ve dilcilerle teknik adamların konu üzerinde ortak çalışması gereklidir. Aksi halde bireysel çözümler bir kavram için çeşitli terimlerin ortaya çıkmasına yol açar ki bunun sakıncaları açıktır.

Aydın Koksall bir bilimi öğrenmenin o bilimin terimlerini öğrenmekle başladığını, bu nedenle terim bilgisinin bilimsel bilginin bir parçası olduğunu belirtmekle söze başladı. Dilin, özellikle teknik ve bilim dilinin, bilim'in ayrılmaz bir parçası, çok önemli bir öğesi olduğunu söyleyen Koksall şöyle devam etti. Yabancı dille, yabancı terimlerle düşünmek bilimde ve teknikte yaratıcılığa sınırlamalar getirir. *Hidrojen*, bilindiği gibi "su doğuran" demektir, hidrojen teriminin bu anlamı, bilimde belirli bir önem taşır. Oysa biz "su hidrojenle oksijenden oluşur" derken tam tersi bir biçimde, bu kez su'yu *hidrojen'e* dayanarak tanımlıyoruz, ya da düşünüyoruz. Yabancı dil ve yabancı terimler teknikte ve bilimde hiçbir zaman yeterli bir iletişim ortamı oluşturamazlar. Türkçede 20-30 bin, buna karşılık İngilizcede 500 000 dolayında sözcük varolduğu söylenmektedir, oysa Türkçe Sözlüğe teknik terimler, birçok türemiş sözcükler a-

linmamıştır, bu nedenle, aslında Türkçenin sözcük sayısı daha büyüktür, örneğin sözlükte yazı sözcüğü vardır ama yazılım (*software) sözcüğü yoktur. Türkçenin sözcük türetme yolları terimlerin bulunmasında geniş olanaklar sağlamaktadır.

Daha sonra dinleyicilerin çeşitli soruları ve görüşleri tartışıldı. Bir dinleyici terimlerin bulunmasında Orta Asya Türklerinin kullandığı sözcüklerden yararlanma yoluna gidilmesi gerektiğini savundu. Dizdaroğlu bu görüşe karşılık olarak 1932 de bu yolun düşünüldüğünü, ancak bunun çıkar yol olmadığını hemen anlaşıldığını belirtti. Çatayca, Moğolca, Japonca ve Korecenin de Türkçe ile ilişkili olduğunu; ancak bizim bugün kullandığımız Türkçenin 13. yüzyıl Oğuzcasından geldiğini, belirli bir gelişme ve evrimin sonucu olduğunu, sözcük kaynaklarımızın da 13.-20. yüzyıl Anadolu Türkçesi olması gerektiğini söyledi.

Başka bir dinleyici emperyalist sömürüden kurtulmadan dil sorunu çözenin olanaklı olmadığını, dil sorununun bağımsızlaşma çabalarından soyutlanamayacağını savundu. Konuyu tartışan Gönenç dilin bir üst yapı kurumu olduğunu, bu nedenle toplumun içinde bulunduğu ekonomik koşulların elbette bir sonucu olduğunu belirtti. "Teknik dil sorunu çözümlerse, teknoloji sorunları çözümler" gibi bir görüş elbette savunulamaz. Ancak herşeyi bağımsızlık savaşının sonuna bırakmak söz konusu olamaz, örneğin yine bir üst yapı kurumu olan eğitim için de aynı eleştiri yapılabilir, oysa içinde bulunduğumuz şu günde ve koşullar altında da eğitim sürecinin -en azından ilerisi için potansiyel yaratmak üzere- sürmesi gerekir.

Çeşitli başka soruların ve görüşlerin de tartışıldığı açık oturum teknik dil sorununun öncelikle ele alınması, odamızın konuya eğilmesi ve Türk Dil Kurumuyla ortak çalışmalar yapılması gerektiği üzerinde görüş birliğine varılarak sonuçlandı.